

Nr 180.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anvisande av medel för uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat i republiken Estland; given Stockholms slott den 16 mars 1928.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

N. J. F. Almkvist.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 16 mars 1928.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, GÄRDE, PETTERSSON, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Efter gemensam beredning med ministern för utrikes ärendena anför här-
efter departementschefen, statsrådet Almkvist.

Frågan om inrättande och uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat har sedan någon tid tillbaka varit föremål för uppmärksamhet och överbäggande såväl utom som inom riksdagen.

Anvisande
av medel för
uppehållande
av en pro-
fessur i sven-
ska språket

och littera-
turen vid
universitetet
i Dorpat i
republiken
Estland.

I två vid 1925 års riksdag väckta, likalydande motioner (I: 109 och II: 201) hemställdes, att riksdagen måtte för sin del besluta att till Kungl. Maj:ts disposition ställa ett årligt belopp av 7,500 kronor för vardera av fem år i och för uppehållande av en dylik professur vid universitetet i Dorpat och att ovannämnda summa första gången finge disponeras för ändamålet under budgetåret 1925—1926.

Beträffande motionärernas skäl för denna sin hemställan anhåller jag att få hänvisa till ifrågakvarande motioner med därtill hörande bilagor.

I detta sammanhang torde jag endast behöva erinra om vad av motionärerna anfördes beträffande storleken av det för ändamålet erforderliga anslaget:

Vad avlöningens storlek beträffar, kan, vid det förhållande att levnads-kostnaderna i Dorpat betydligt understiga de svenska, beloppet sättas åtskilligt lägre än svensk professorslön utan att realvärdet därigenom minskas. Man torde kunna sätta det något under den nuvarande lönen för svensk professor, och utan det tillskott, som dyrtidstillägget innebär, förslagsvis 7,500 kronor per år, av vilket belopp något kunde reserveras för sådana utgifter i samband med undervisningen som inköp av litteratur för vetenskapliga övningar m. m.

I utlåtande den 10 mars 1925, nr 8, hemställde emellertid *statsutskottet*, under punkt 108, att ifrågakvarande motioner icke måtte av riksdagen bifallas. Som skäl härför anförde statsutskottet huvudsakligen följande:

Det förslag, som nu motionsvis föreligger om inrättande av en lärostol i svenska språket vid universitetet i Dorpat, har synts utskottet behjärtansvärt, så mycket mer som det gäller en läroanstalt, grundad av våra förfäder och arbetande bland ett folk, med vilket vi genom historia och kultur känna oss starkt befryndade, och där inom vissa folkgrupper ännu svenskt språk talas. Utskottet skulle därför sannolikt ställt sig gynnsamt till en framställning av förevarande art, därest den undergått en tillfredsställande förbehandling. Nu föreligger emellertid ärendet i form av en enskild motion, utan att, såvitt utskottet har sig bekant, någon svensk statsmyndighet haft frågan till behandling. Om det i allmänhet gäller, att riksdagen med stor försiktighet bör pröva anslagsfrågor, som väckas genom enskilda motioner, så synes det i ett fall som det nu förevarande böra med synnerlig bestämdhet krävas, att vederbörande myndigheter ej bliva förbigångna vid den förberedande handläggningen av ärendet. Först och främst bör det icke få förekomma — på grund av ärendets särskilda natur — att den svenske utrikesministern eller eventuellt honom underlydande myndighet ställas utanför ärendets beredning. Men även andra vederbörande myndigheter, däri inbegripna de akademiska, böra sättas i tillfälle att bedöma framställningar av förevarande art. Ett annat förfaringssätt kan leda till betänkliga konsekvenser och skulle rent av kunna föranleda, att de svenska statsmakterna vid behandlingen av ärenden av denna beskaffenhet bliva försatta i en situation, vilken kan med hänsyn till frågans stundom ömtåliga art betecknas såsom mindre önskelig.

Av dessa skäl anser sig utskottet förhindrat att tillstyrka bifall till den nu föreliggande motionen.

Riksdagens båda kamrar biföllo efter diskussion men utan votering vad statsutskottet sålunda hemställt.

I underdånig skrivelse den 14 september 1925 har därefter f. d. professorn vid universitetet i Dorpat lektorn J. Bergman — under erinran om ovanberörda motioner och utskottsutlåtande — bragt frågan under Kungl. Maj:ts prövning och därvid bland annat anfört följande:

Under debatten i första kammaren påpekades visserligen, dels att utrikesministern underlydande myndighet, nämligen svenske ministern i Estland, envoyén Undén uttalat sig tillstyrkande om saken, liksom även prokanslern vid Uppsala universitet; emellertid föreläge ju inga ex officio inhämtade utlåtanden, då saken framlagts genom enskild motion. De ovannämnda tillstyrkande uttalandena, jämte dylika av en stor mängd andra sakkunniga, äro refererade i motionens bilaga. Då under debatten i första kammaren den som förde statsutskottets talan antydde att man icke ägde officiell kännedom om huruvida ett svenskt statsanslag för ändamålet önskades av universitetets estniska myndigheter, meddelades till svar därpå dels att uttalanden härom föreläge i motionens tryckta bilaga, dels, till yttermera visso, att huvudmotionären från estnische undervisningsministern, universitetsprofessorn i Dorpat Rahamägi, nyligen mottagit en officiell tacksamhetsskrivelse för initiativet. Något tvivel om att en svensk statsåtgärd i motionens syfte skulle framkalla den största tillfredsställelse hos estniska republikens regering och universitetets myndigheter kan förty icke hysas. Men denna fråga blir ju också mest tillfredsställande klarlagd genom behandling av utrikesdepartementet.

Professor Bergman slutade med att, under åberopande av vad sålunda anförts och under hänvisning till vid motionen fogade bilagor, hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för att till 1926 års riksdag framlägga proposition i den åberopade motionens syfte.

Över denna framställning avgavs till en början yttrande av *filosofiska fakultetens vid universitetet i Uppsala humanistiska sektion*, som därvid anförde:

Sektionen finner det vara av betydande både vetenskaplig och allmän vikt, att en professur i svenska språket och litteraturen på svenska statens bekostnad upprättas och underhålles vid Dorpats universitet. Den svenska befolkning, som sedan urminnes tider bor på Estlands kust, den studerande ungdom, som även ur dessa svenskars led går till universitetet, Sveriges och Estlands under viktiga tidsskeden gemensamma historia ävensom de kulturella och ekonomiska förbindelserna mellan de bägge länderna, vilka det är angeläget att stärka och bevara, tala i lika mått för att svenskt språk och svensk litteratur må kunna odlas vid Estlands universitet. Sektionen vill alltså varmt förorda lektor Johan Bergmans framställning om proposition i det nämnda syftet till 1926 års riksdag. Såsom förutsättning för anslagets beviljande torde böra förordnas, att det beredes svenska akademiska myndigheter tillfälle att utöva nödigt inflytande å professurens besättande i den utsträckning och på det sätt, som Kungl. Maj:t täcktes närmare bestämma.

I utlåtande den 30 september 1925 tillstyrktes vidare framställningen av *universitetskanslern* under av humanistiska sektionen angiven förutsättning.

Något förslag i ämnet blev emellertid ej avgivet till riksdagen, och genom beslut den 7 januari 1926 fann Kungl. Maj:t ifrågavarande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I två vid 1926 års riksdag väckta, i huvudsak överensstämmande motioner (I: 171 och II: 251) hemställdes därefter, att riksdagen måtte för sin del besluta att till Kungl. Maj:ts disposition ställa ett årligt belopp av 7,500 kronor för vartdera av fem år i och för uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat och att ovan nämnda summa första gången finge disponeras för ändamålet under budgetåret 1926—1927 *på de villkor, Kungl. Maj:t funne lämpligt bestämma* (de kursiverade orden endast i motion I: 171).

Beträffande motionärernas skäl för denna sin hemställan anhåller jag jämväl nu att få hänvisa till ifrågavarande motioner.

I utlåtande den 16 april 1926, nr 8, erinrade *statsutskottet* under punkt 91 till en början därom, att den föreliggande frågan var föremål för behandling vid 1925 års riksdag samt att de då väckta motionerna i enlighet med statsutskottets hemställan blivit av riksdagen avslagna. Härefter anförde statsutskottet huvudsakligen följande:

Utskottet hade alltså uttalat sina sympatier för det gjorda yrkandet, och det var i huvudsak formella betänkligheter beträffande frågans förberedande behandling, som föranledde utskottet att avstyrka bifall till motionerna.

Utskottet hyser i själva sakfrågan alltså samma uppfattning och delar motionärernas åskådning om den betydelse, som från flera synpunkter måste tillmätas ett realiserande av det framställda kravet.

Då emellertid en framställning av förevarande art före avgörandet lämpligen bör undergå omprövning från Kungl. Maj:ts sida, har utskottet ej funnit sig kunna tillstyrka motionen och hemställer alltså, att ifrågavarande motioner icke må av riksdagen bifallas.

Vid statsutskottets ifrågavarande utlåtande var emellertid fogad en *reservation* av innehåll, att utskottets yttrande och förslag på denna punkt bort hava huvudsakligen följande lydelse:

Då de omständigheter, som år 1925 föranledde utskottets avvisande ställning, icke längre äro, såsom i motionen påvisas, för handen, har utskottet icke vidare anledning att avstyrka motionen och härigenom bidra till uppskjutandet av lösningen av en fråga, vars betydelse blivit allmänt vitsordad.

Utskottet har följaktligen ansett sig böra i konsekvens med vad i ärendet förekom vid 1925 års riksdag tillstyrka det motionsvis nu gjorda yrkandet.

Första kammaren biföll efter diskussion men utan votering den vid statsutskottets utlåtande fogade reservationen. Andra kammaren biföll däremot efter diskussion och votering med uppresning utskottets förslag. Vid den härefter med anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut företagna gemensamma voteringen avgåvos de flesta rösterna i enlighet med andra kammarens tidigare uttalade mening, och hade riksdagen alltså, i enlighet med statsutskottets förslag, avslagit de ifrågavarande motionerna.

I skrivelse den 21 januari 1928 anhöll jag, att ministern för utrikes ärendena måtte genom vederbörande svenska beskickning inhämta upplysning, huruvida från estnisk sida funnes något att erinra mot ett upprättande medelst anslag från Sverige av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat. Till svar härå meddelade utrikesdepartementet i skrivelse den 24 februari 1928, att Kungl. Maj:ts minister i Riga och Reval i telegram samma dag inberättat, att estniska regeringen med tacksamhet skulle se upprättandet av en dylik professur.

Med anledning härav anmodade jag den 2 mars 1928 statskontoret och kanslersämbetet för rikets universitet att avgiva utlåtanden i ärendet, och sedan dessa utlåtanden numera inkommit, anhåller jag att få inför Kungl. Maj:t anmäla denna fråga.

Statskontoret har i utlåtande den 5 mars 1928 anfört, att från dess sida intet vore att erinra mot inrättandet av den ifrågasatta professuren.

För bestridande av därmed förenade kostnader syntes böra hos riksdagen utverkas ett extra anslag under åttonde huvudtiteln. Överenskommelse angående villkoren för anslaget utbetalande till de estländska myndigheterna torde böra träffas på diplomatisk väg, sedan anslaget blivit beviljat.

Universitetskanslern har till en början inhämtat yttranden från de humanistiska sektionerna vid universiteten i Uppsala och Lund.

Humanistiska sektionen vid universitetet i Uppsala har därvid anfört följande:

De gamla förbindelserna mellan Sverige och Estland ha under senare tider alltmera vidgats och fördjupats, och det råder nu på både ekonomiskt och kulturellt område en livlig växelverkan mellan de båda rikena, vilken man i vida kretsar och på bägge sidor om Östersjön hoppas må kunna växa sig allt starkare. På Estlands kust bor sedan urminnes tider en icke obetydlig svensk befolkning, vilken nu åtnjuter kulturell autonomi i den estniska staten och för vars förkovran i andligt och timligt avseende ett av varm sympati buret arbete med svensk hjälp utföres. Vid det av Gustaf II Adolf grundade universitetet i Dorpat, vilket med sitt synnerligen stora studentantal (1 december 1926 4,651 studenter, varav för övrigt 21 svenskar) och sin talrika lärarkår utgör centrum för landets kulturella liv, är intresset stort för Sverige, dess språk och litteratur, dess historia och alla förhållanden, och sedan år 1922 verkar där på bekostnad av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet en lektor i svenska språket. Det stora antal lärjungar denne lektor allt från början haft vittnar kraftigt om den vikt esterna själva tillmätta förbindelsen med den svenska kulturen och med det rike, med vilket deras land under 150 betydelsefulla år varit i politiskt avseende förenat. Vid Dorpats universitet ha sedan dess omorganisation år 1919 även ett flertal svenska vetenskapsmän verkat som lärare och var i sin stad bidragit till organisationen av det vetenskapliga liv, som nu florerar där. Det vore sålunda enligt sektionens mening synnerligen välbetänkt, om det från den svenska statens sida så snart som möjligt gäves ett kraftigt handtag för stärkandet av den kulturella förbindelsen mellan

Sverige och Estland och detta främst genom inrättande och uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid Dorpats universitet. Från den estniska regeringen har just ingått meddelande, att den med tacksamhet skulle se upprättandet av en dylik professur, och det är då enligt sektionens åsikt allt skäl att fatta den så utsträckta handen. Sektionen, som redan den 25 september 1925 yttrat sig i liknande riktning, vill alltså för sin del på det livligaste tillstyrka, att proposition i ärendet avlåtes till 1928 års riksdag. För den händelse anslag beviljas, torde det böra beredas svenska akademiska myndigheter tillfälle att utöva nödigt inflytande å professurens besättande i den utsträckning och på det sätt, som Kungl. Maj:t täcktes närmare bestämma.

Humanistiska sektionen vid universitetet i Lund har förklarat sig livligt tillstyrka att medel måtte anvisas för uppehållande av ifrågavarande professur.

Universitetskanslern har slutligen i utlåtande den 10 mars 1928, med hänvisning till vad vederbörande humanistiska sektioner i ärendet anfört, tillstyrkt bifall till framställningen.

Departementschefen.

Såsom av den nu lämnade redogörelsen framgår, har frågan om anslag för uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat inom republiken Estland redan två gånger varit föremål för riksdagens prövning. Därvid har såväl från statsutskottets sida som under debatterna i riksdagens båda kamrar stora sympatier uttalats för det motionsvis framburna förslaget. För egen del delar jag livligt dessa sympatier och anser det vara av betydelse, att Sverige officiellt stödjer strävandena för vidmakthållandet av våra kulturella förbindelser med ett land, för vars andliga odling svensk kultur en gång gjort betydelsefulla insatser. Då de betänkligheter av företrädesvis formell art, som tillförene gjorts gällande, numera, genom de från utrikesdepartementet införskaffade upplysningarna och med hänsyn till vad de i ärendet hörda akademiska myndigheterna haft att anföra, synas mig hava blivit i allt väsentligt hävda, har jag ansett mig böra hos Kungl. Maj:t hemställa, att proposition i ämnet måtte föreläggas innevarande års riksdag.

Vad beträffar storleken av det för ändamålet erforderliga anslaget har, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, i de inom riksdagen väckta motionerna föreslagits ett belopp av 7,500 kronor årligen under fem år, av vilket belopp dock något skulle kunna reserveras för sådana utgifter i samband med undervisningen som inköp av litteratur för vetenskapliga övningar m. m. Till detta förslag vill jag ansluta mig. Med hänsyn till rådande valutaförhållanden och då förordnande å professuren skulle kunna meddelas endast för en relativt kort tidsperiod, synes mig avlöningen för den blivande professorn skäligen böra bestämmas till 7,000 kronor utan rätt att därå erhålla dyrtidstillägg. Av det ifrågasatta anslaget skulle följaktligen återstå ett belopp av 500 kronor för år till vissa i samband med undervisningen stående utgifter.

De närmare bestämmelser, som bliva erforderliga för utgåendet av detta anslag, torde det framdeles få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda efter hörande av vederbörande svenska universitetsmyndigheter, varjämte, såsom statskontoret anför, överenskommelse angående villkoren för anslaget utbetalande till de estländska myndigheterna torde böra träffas på diplomatisk väg, sedan anslaget eventuellt blivit beviljat.

Medel för här ifrågavarande ändamål hava ej beräknats i statsverkspropositionen till 1928 års riksdag. Emellertid torde jag i detta sammanhang få erinra därom, att Kungl. Maj:t i åttonde huvudtiteln, punkt 51, av årets statsverksproposition föreslagit riksdagen att, i avbidan å proposition om fortsatt bidrag till underhåll av vetenskapsakademiens, av styrelsen för makarna Mittag-Lefflers matematiska stiftelse förvaltade bibliotek, för ändamålet beräkna för budgetåret 1928—1929 ett extra anslag av 15,000 kronor. Sedermera har Kungl. Maj:t i proposition den 10 februari 1928, nr 75, föreslagit riksdagen att för nämnda ändamål för budgetåret 1928—1929 anvisa ett extra anslag av 7,500 kronor. Vid bifall härtill skulle å de för kommande budgetår beräknade medlen uppstå en besparing av 7,500 kronor eller samma belopp, som nu av mig föreslagits skola utgå för budgetåret 1928—1929 till den föreslagna professuren i Dorpat.

I anslutning till det nu anförda får jag därför hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att under åttonde huvudtiteln, avdelning E. Universiteten, den medicinska undervisningen m. m. under rubrik Gemensamma universitetsändamål bevilja för uppehållande vid universitetet i Dorpat i republiken Estland av en professur i svenska språket och litteraturen under fem år, räknat från och med den 1 juli 1928, ett belopp av 37,500 kronor samt därav för budgetåret 1928—1929 anvisa ett *extra* anslag av kronor 7,500:—
att utgå i enlighet med de närmare föreskrifter, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt meddela.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
I. A. Hedenlund.